

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK-MACAR
İLİŞKİLERİNİN KAYNAĞI OLARAK TÜRK BASINI
THE TURKISH PRESS IN II. CONSTITUTIONAL PERIOD
AS A SOURCE OF TURKISH-HUNGARIAN RELATIONSHIPS

SEVDA ÖZKAYA SOFU

Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Dr., *Kastamonu University Faculty of Science and Letters Department of History*

sozkaya@kastamonu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-4542-0917>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 31.09.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 05.12.2018

Sayfa-Pages : 369-384

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4052>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaead>

This article was checked by

 iThenticate®

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİNİN KAYNAĞI OLARAK TÜRK BASINI THE TURKISH PRESS IN II. CONSTITUTIONAL PERIOD AS A SOURCE OF TURKISH-HUNGARIAN RELATIONSHIPS

SEVDA ÖZKAYA SOFU

Öz

Yakınçağın önemli kaynaklarından kabul edilen basının Türk tarihinde gözle görülür bir etki bırakması ancak XIX. ve XX. yüzyılda mümkün olmuştur. Avrupa'da ise basın faaliyetleri çok daha erken tarihlerde başlamış hatta büyük toplumsal ve siyasi olaylar içerisinde rol oynamıştır. Bu rol, aynı zamanda ideolojilerin çok ve sıkça tartışıldığı XIX. Yüzyılın doğası gereğidir. Çünkü Fransız Devrimi'nden sonra neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan fikir hareketlerinin çevresinde toplanan aydınlar, ideolojilerini anlatacak, yayacak saha olarak basın faaliyetlerine yönelmişler ve çok sayıda dergi, gazete bu dönemde Osmanlı topraklarında da adından söz ettirmeye başlamıştır. Bunda II. Meşrutiyet döneminin yarattığı kısmi özgürlük havasının etkisini de unutmamak gerekir. Meşrutiyet döneminden kasıt II. Meşrutiyet dönemidir. Zira I. Meşrutiyet dönemi kısa zaman içerisinde kapanmıştır, basın faaliyetlerinin genişlemesi ve bir etkinlik kazanması ancak II. Meşrutiyet dönemiyle mümkün olmuştur. Türk-Macar ilişkilerinin Türk basınına yansıyan tarafını örneklerle ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, iki milletin ilişkilerinin derin bir tarihe sahip olduğu bilgisinden hareket etmektedir. Söz konusu dönemde siyasi, diplomatik ilişkilerden bahsederken Avusturya-Macaristan Devleti muhatap kabul edilse de çalışmada Macarlar ile Türklerin ilişkilerinin Meşrutiyet basınında nasıl yer bulduğu üzerinde durulmaktadır. Macarlar ile Türklerin akrabalık ilişkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar öteden beri yapılagelmiş ve dönemin ideolojik, siyasi gelişmeleri ışığında bu konuya ilgi artmıştır. Yakınçağın önemli bir kaynağı olan basından bunu takip etmek mümkündür. Çalışmada Macarlar ile Türklerin sosyal, siyasi, kültürel, iktisadi ilişkileri ve bu dönem Türk aydınının Macarlara bakışı, Meşrutiyet dönemi gazete ve dergilerinden örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Macar-Türk, Tarih, İdeoloji.

Abstract

Press, as an important source for Contemporary Age, was able to have visible effects on Turkish history at XIX and XX. Centuries. In Europe, press activities started much more earlier and had effects over important social and politic events. That effect was also usual for XIX. Century, in which ideologies were argued often. Because, after the French Revolution, almost all the world was under effect of ideologies. Intellectuals focused on press in order to tell their ideologies, in this period, many journals and newspapers were known. At that point, a partial freedom environment of Second Constitutionalism Period should be remembered. In this study, Turkish-Hungarian – two nations that have deep histories – relationships, seen in Turkish Press, were treated with examples. In that period, Austro-Hungarian Empire was the official interlocutor about politic and diplomatic relationships. Although in this study, especially how the relations between Turks and Hungarians found place in the press on the Second Constitutional Period is focused. In this study, social, politic, cultural and economic relations between Hungarians and Turks and the Turkish intelligentsia about Hungarians were treated with examples from the Period's journals.

Key Words: Press, Hungarian-Turks, History, Ideology.

Giriş

I. Türk-Macar İlişkileri Tarihine Genel Hatlarıyla Bir Bakış:

Macar ve Türk uluslarının köklerinin tarihin derinliklerine uzandığı ve aralarındaki ilişki ve bağların da o denli eski ve güçlü olduğu tarihçiler ve aydınlar tarafından bilinmektedir. Zira Macarlık ve Türklük aynı Ural-Altay kökünden gelmektedir. Macarlar IX. Yüzyılın sonuna kadar Türk kavimler arasında yaşamıştır. Bu nedenle Macarlar, Türkler ile kültürel bakımdan benzerlikler göstermektedirler. İşte bu itibarla Türk tarihçileri için Macar tarihi önem kazanmaktadır. Macar tarihinin ve Macarlarla ilişkisinin önemini ortaya koyan bir diğer unsur ise Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişi ve bu bölgede geçirdiği tarihi evrelerdir. Zira Macar Krallığı XVI. Yüzyıla kadar Tuna havzasının mutlak hâkimidir dolayısıyla Osmanlı Devleti Avrupa'daki fetih hareketlerinde ilk önce Macaristan ile karşılaşmıştır. Sultan Süleyman'ın ölümünün ardından Osmanlı Devleti bir durgunluk dönemine girerken Habsburglar bölgede bir monarşi meydana getirmişlerse de devletin adı Avusturya-Macaristan olmuştur. İşte Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerini anlamak için Macaristan ve Macarlar son derece önemlidir. Zaten bu sebeple Türk-Macar tarihini araştırmak üzere her iki ülkede de enstitüler kurulmuştur¹.

Az evvel de ifade edildiği üzere Macarların, tarihin erken dönemlerinde Avrasya'daki bozkırlarda yaşayan Türk halklarıyla çok sıkı bağlantıları vardı. Macar halkı, Karpat havzasında yurt tuttuktan sonra hızlı bir şekilde Avrupalı, Hıristiyanlığı kabul eden bir halk haline gelmiş ardından da kendisini Avrupa'nın Doğu'ya açılan kapısı ve Hıristiyanlığın koruyucusu olarak görmeye başlamıştır. Böylece XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlılarla münasebette buldukları zaman ilişkiler çatışmalarla şekillenmiştir.² 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar Macaristan ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri herhangi bir kesintiye uğramadan devam etmiştir. Buraya kadar ilişkilerin tarihine kısaca göz atacak olursak görürüz ki; XIV. Yüzyılın başında Arpad Hanedanı'ndan Istvan'ın ölümüyle Macaristan bir iç savaşa girmiştir. Yine XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da Selçuklu Devleti Moğol tehdidi karşısında güçsüz düşmüş ve Osmanlı Beyliği hâkimiyet alanını genişletme imkânı bulmuştur. Rumeli'de genişleyen Osmanlı 1354'te Çimbi'yi üs edinmiş ardından Tuna'dan Fırat'a kadar uzanan bölgede merkezi bir siyasi yapıya dönüşmüştür³. Bu tarihlerden itibaren Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da yayılışı Macar-Türk ilişkilerine yön vermiştir. Osmanlı'nın ilerleyişi Timur'un saldırısı ile kesintiye uğramış ancak istikrar tekrar sağlanıp I. Mehmet tahta çıktığında ilerleme devam etmiştir. 1418'de Osmanlılar ile Macarlar Eflak işlerine müdahale etmişler her iki taraf ayrı voyvodaları desteklemişlerdir. Taraflar arasındaki anlaşmazlık 1424'te iki yıllık bir mütareke ile sona ermiştir. Bu sürenin sonunda Kolumbaç Kalesi nedeniyle tekrar başlayan çatışmada Macar Kralı Sigismund yenilmiştir. Böylece Macarların Sırbistan üzerindeki nüfuzu sona ermiştir. İlerleyen süreçte İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle II. Mehmet dikkatini Macaristan'a çevirmiştir. Rumeli'nin kuzeydoğu sınırını emniyet altına almak isteyen Padişah, 1456

¹ F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, çev. İ. Kafesoğlu. TTK., Ankara, 2010.

² *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu. 146, İstanbul 2016, s. IX.

³ *Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler Macar Kardeşler*, ed. Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 9. Balkanlarda Osmanlı yayılışının stratejik önemi hakkında bk. Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, Eren Yay. İstanbul, 1993, s. 9-32.

yazında ilk büyük seferini Macaristan'a yapmıştır. Ancak Belgrad kuşatmasından geri çekilmek zorunda kalmıştır⁴. Bundan sonra ise Macaristan 1468-1490 tarihleri arasında Orta Avrupa'da güçlü bir devlet olarak kalmıştır⁵. II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde aradaki çekişmeler devam etmiş ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminde Macaristan konusunda daha hassas davranılmıştır. Bunun sebebi Habsburgların bölgede güçlerini artırmaya yönelik girişimleridir. Böylece nihayet Macar ordusu Mohaç Savaşı'nda yenilgiye uğratılmıştır⁶. Bundan sonra Osmanlı Devleti Budin'i fethetmiş ve 1541'de Budin Eyaleti olarak düzenlenmiştir. Bu bölgedeki Osmanlı-Habsburg mücadelesi XVII. Yüzyılın sonuna kadar sürmüştür⁷. Sultan Süleyman 1566'da Macaristan'a yaptığı yedinci ve son seferde Zigetvar'a yürümüş ve burası da fethedilmiştir⁸. II. Viyana kuşatması öncesinde Macaristan'da Türk bölgesi Budin, Tımsvar, Eğri, Kanije, Varad ve Uyvar Beylerbeylikleri ile bağlı bir prenslik olan Erdel Prensiğinden oluşmaktaydı. II. Viyana Kuşatması'nın ardından büyük bir yenilgiyle karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti her ne kadar Macaristan konusunda hassasiyetini devam ettirmiş olsa da 1698'de Karlofça Antlaşması neticesinde Tımsvar Eyaleti dışında bütün Macaristan Avusturya'ya bırakılmıştır⁹. Böylece Habsburg yönetimine girdikten sonra Macarlar baskıya uğramışlardır.

Gerek Macar asilzadelerinin öldürülmesi, Macarlara önemli görev verilmemesi eğilimi ve gerekse iktisadi bakımdan güçlenmelerini önleyecek bir takım tedbirlere başvurulması, Macar sanayisinin gelişmesine engel olmak, hammadde ihracatını engellemek gibi, bu baskıya örnektir¹⁰. Bu mücadele ortamı içerisinde dahi Türk-Macar ilişkileri yakınlaşarak sürmüştür. Osmanlıların Macar Kralı Yanoş'un vefatından sonra geride bıraktığı küçük oğlu İstefan'ı sahiplenmeleri, Macarların Budin Valisi Sokollu Mustafa Paşa'yı "Nagy Mustafa" (Büyük Mustafa), son Budin Valisi Abdurrahman Abdi Paşa'yı da "Kahraman Düşman" olarak adlandırmaları, XVII. ve XIX. Yüzyıl arasında Osmanlı Devleti'nin Macarlara birçok kez sığınma hakkı vermesi, yine Osmanlı-Rus savaşı sürecinde Macarların Osmanlı tarafında bir tavır sergilemeleri de dostluk ilişkilerini açıklamaktadır¹¹.

Macarlar yüz elli yıl Türklerin hakimiyetinde kalmıştır. XVII. yüzyılda özellikle ikinci yarısından itibaren Macar politikasında Türkler hakkında olumlu duygular gelişmeye başlamıştır. Başta 1604-1606, 1660 ve 1678-1683 yılları olmak üzere Habsburglara karşı baş gösteren hareket ve isyanların yöneticileri Osmanlı İmparatorluğu'nun desteğini kabul etmişlerdir. Olumlu yaklaşımın gelişmesinde bir başka etken de II. Ferenc Rákóczi'nin yönettiği özgürlük savaşı yenilgi ile sonuçlandıktan sonra Rákóczi ile en sadık taraftarlarının Osmanlı İmparatorluğu'na sığınabilmesi olmuştur. Bunda milli tarih şuurunun gelişmesinin de etkisi vardı zira bu tarih yaklaşımı Türk ve Macarların ortak köklerine dair düşünceleri

⁴ Şerif Baştav, *Osmanlı Türk Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir 1456'ya Kadar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1991, s. 128-134.

⁵ Baştav, *a.g.e.*, s. 1-37.

⁶ Eckhart, *a.g.e.* s. 111-115.

⁷ Edt. Yeliz Okay, *a.g.e.* s. 10-19. M. Tayyip Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri, Geçirdiği Safhalar", *Kanuni Armağanı*, TTK, Ankara 1970, s. 5-39.

⁸ Eckhart, *a.g.e.*, s. 119-121.

⁹ Eckhart, *a.g.e.*, s. 140-142.

¹⁰ Edt. Yeliz Okay, *a.g.e.*, s. 153.

¹¹ Yeliz Okay, *a.g.e.*, s. 5-9.

pekiştirmiştir¹². Şöyle ki; XIX. yüzyıl ideolojilerin tartışıldığı bir dönem olması itibarıyla Macarları da etkisi altına almış bu yüzyılda Macarlar kendi köken ve tarihlerini araştırma çalışmalarına yönelmişlerdir. Böylece XX. Yüzyılda dil, tarih alanlarında ortak çalışmalar yapılmış, her iki ülkenin öğrencileri karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır. Aynı dönemlerde iki ülkede de Turancılık akımı dil ve tarih çalışmaları ile desteklenmiştir. Macaristan'da Türkoloji kürsüleri kurulmuştur¹³. Bilhassa Kırım Savaşı'ndan sonra Panslavizm ile Rus tehdidi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan Monarşisi ve özellikle Osmanlı ve Macar aydınları arasında dostça ilişkiler kurulmuştur. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu, Macar milli kimliğinin destekleyicisi ve Habsburg Monarşisi ise düşmanı olarak görülmüştür. Bu nedenle XIX. yüzyılın son çeyreğinde Türklere karşı dostluk duyguları güçlenmiştir. Yakın ilişkilerin inşasında Osmanlı Devleti'nin tutumu önemli bir rol oynamıştır. Lajos Kossuth idaresinde başkaldıran Macarlar başarısız olmuş (1849), Kossuth ve maiyetindeki birçok Macar Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Türkler tarafından, Macar bağımsızlık önderlerine karşı gösterilen ilgi ve yapılan yardım, Macar halkının sempatisinin kazanılmasına yol açmıştır¹⁴. Bu noktada Avrupalıların Macarları dışlamaları da etkilidir. Macarların kendi kökenlerini araştırmaya yönelmeleri XIX. yüzyılın sonunda Turancılık akımının ve ortak etnik- kültürel özelliklerin keşfedilmesi ile de Türkoloji'nin doğmasına yol açmıştır. İlk kez Macaristan'da ortaya çıkan Turancılık akımı ve Türkoloji'nin getirdiği bulgular, Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur.

1912'de Peşte Baş Şehbenderliğine atanan Ahmet Hikmet'in Maarif Nezareti'yle yaptığı 1 Nisan 1915 tarihli yazışma Türk-Macar ilişkilerinin geldiği boyutu ve kültürel, ilmi ilişkilerin gelişimini ortaya koymasından önemlidir. Bu belgede Macarca yazılmış, Türk, Tatar, Kırgız, Fin gibi Turani kavimlerin tarih, soy ve medeniyetlerine ve Macar-Türk ırk ve dil ilişkilerine dair kitap ve süreli yayınlardan 88 adedinin altı paket halinde Maarif Nezareti'ne gönderildiği Ahmet Hikmet tarafından bildirilmektedir. Ayrıca devamında söz konusu eserlerin listesi yer almaktadır. Ahmet Hikmet bu kıymetli hediyelerin ortak menfaatler doğrultusunda iki ülkenin dostluğunun önemli bir göstergesi olduğunu da ifade etmiştir. Zikredilen eserler arasında *Osmanlı-Türk Halk Edebiyatı Mecmuası 1 ve 2. Ciltleri*, *Türklerin Macaristan'daki Defâtir-i Mâliyesi*, *Macarların Menşei*, *Üç Aded Karagöz Oyunu*, *Şark Türk Lisânına Dâir*, *Kastamonu Türk Lisanı*, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 3. Cilt*, *Asya-yı Suğra Türk Lehçesi*, *Asya-yı Vüsta Türk Lisanı Hakkında Bazı Tetebbuât ve Taharriyât*, *Kodeks Kumalik*, *Macar Lisanı'nın Eski Türk ve Moğol Lisanlarına Ait Vesâik 32. Cildin 4. Cüzü*, *Çuvaş Fihristi Kelimâtı*, *Türkmenler Lisanlarına Dair*, *Kazan Tatarları Lisanı Üzerine Tetebbuât* gibi önemli çalışmalar bulunmaktadır. Buna karşılık Maarif Nezâreti de *Divân-ı Lugat-it Türk ve Milli Tetebbular Mecmuası* ile *Âşık Paşazâde Tarihi* adlı eserleri Macaristan İlimler Akademisi'ne hediye etmiştir. Görüldüğü üzere ilişkiler XX. Yüzyılın başlarında kültürel bakımdan önemli bir düzeye erişmiş ve Türklerin Batı medeniyetini anlama, Macarların Türklerle tarihi, kültürel ilişkileri ve bağlarını ortaya koyma meselesi ilmi bir

¹² Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu. 146, İstanbul 2016, s. X.

¹³ Yeliz Okay, a.g.e., s. 5-9.

¹⁴ Yeliz Okay, a.g.e., s. 160-165.

boyut kazanmıştır¹⁵. I. Dünya Savaşı sonrasında ise bu yakınlaşma güçlenerek devam etmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi Basınından Türk-Macar İlişkileri Hakkında Örnekler

Bu çalışmada dergi ve gazetelerin kaynak olarak ele alınışının sebebi siyasi iktisadi ve sosyal konularda dünya ile ilgilenen ve dönemi bizzat yaşayan Türk aydınlarının basın aracılığıyla verdikleri bilgilerin büyük değer taşıması ve araştırmacıların dönem hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamasıdır.

Meşrutiyet döneminden başlayarak yayın hayatımıza giren dergi ve gazeteler, geçmişten geleceğe ışık tutan tarih bilimi için vazgeçilmez bir kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Avrupa basınının yine bu dönemi aydınlatan önemli bir kaynak olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ancak Avrupa ve Türk basınının karşılaştırmalı olarak değerlendirileceği bir çalışma çok daha kapsamlı olmalıdır.

Yukarıda açıklanan sebeplerle Türk-Macar ilişkileri Meşrutiyet döneminde giderek önem kazanmış ve Türk aydınlarının çok daha fazla dikkatini çekmeye başlamıştır. Zira Orta Avrupa'nın en önemli üssü durumundaki Macaristan ile bilhassa Turancılık akımının etkisiyle de akrabalık tesis edilmeye çalışılmış ve ilişkiler hep canlı kalmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere Macarlar ile Türklerin ilişkileri ve aralarındaki bağların çok eskilere dayandığı yönünde çalışmalar uzunca bir süre devam etmiştir. Gerek Osmanlı hâkimiyetinde gerekse bağımsız bir devlet olarak verdiği mücadelede Türkler ile Macarlar arasında ilişki devam etmiştir. Meşrutiyet döneminde Türk aydını Macaristan'da meydana gelen siyasi, sosyal olayları, askeri ve iktisadi adımları yakından takip ederken Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da Macar-Türk Dostluk Cemiyeti, Şam'da ise Osmanlı-Avusturya Macaristan Kulübü kurulmuştur. Macar aydınlar da aynı şekilde Türk milletinin geçirdiği tarihi süreç ve devamında bağımsızlık mücadelesiyle yakından ilgilenmişlerdir. Bu mücadele 1912'de kurulmuş olan Macar Turan Derneği ve Macar basınında, özellikle Pesti Hirlep ve Magyarsag Gazeteleri, kamuoyuna takdirle yansıtılmış ve Avrupa kamuoyunun Türk milleti hakkında yanlış bilgilendirilmesine engel olunmaya çalışılmıştır¹⁶.

Macarlar ile siyasi ve iktisadi manada ilişkiler, ideolojik yaklaşımların yanı sıra Macarların tarihi, lisanları, edebiyatları, Turan Cemiyeti, musikisi, matbuatı, Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri, Macaristan'da veremle mücadele, donanma, ordu, tarım ve daha pek çok çeşitli konuda Türk basınında bilgiler yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından "*Arşiv Belgelerinde Türk Macar İlişkileri*" isimli bir çalışma yapılmış böylece bu belgeler derli toplu hale getirilmiş, Cumhuriyet dönemi basınında Türk-Macar ilişkilerine dair de bir takım araştırmalar bulunmakla birlikte Meşrutiyet dönemi basınının bu manada incelenmediği görülmüştür. I. Meşrutiyet döneminin kısa sürede kapanmış olması ve ardından uygulanan sansür politikaları sebebiyle II. Meşrutiyet döneminin getirdiği görece özgürlük havası içinde Osmanlı basın hayatı oldukça renkli bir hal almıştır. Bu sebeple II. Meşrutiyet dönemi basını ele alınarak bu

¹⁵ *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu. 146, İstanbul 2016, s. 428- 436.

¹⁶ *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu. 146, İstanbul 2016.

alandaki boşluk ortadan kaldırılmalıdır. Tarihi hadiselerin, gelişmelerin bir bütün olarak ele alınması, doğru sonuçlara ulaşmak bakımından önem taşımaktadır.

Jön Türk Devrimi olarak bilinen Meşrutiyet'in yeniden ilanııyla 23 Temmuz 1908'den itibaren basında sansür kalkmış ve kısa süre içinde yüzlerce gazete ve dergi yayın hayatına girmiştir. Türkoloji çalışmaları da hız kazanmıştır. Çeşitli dernekler kurulmuş, Türk tarihi, dili, kültürü hakkında yazılar yazılmıştır. Farklı coğrafyalar arasında etkileşimin artmasına bağlı olarak düşüncelerin aktarılması ve takip edilmesinde basın önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal ve kültürel farklılıkları ifade etmeye hizmet eden basın aynı zamanda toplumun siyasetle ilgilenmesi, bilgilenmesi noktasında da önemli bir rol üstlenmiştir. İlk basımevi bilindiği üzere Macar asıllı İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi tarafından 1727'de İstanbul'da kurulmuştur. İlk basın faaliyetleri de yabancı elçilikler ve azınlıklar tarafından başlatılmıştır. Anlaşılacağı üzere iktisadi bir takım gelişmeler ve menfaatleri gerçekleştirmek adına bir araç olarak yabancılar tarafından Osmanlı topraklarında başlatılan basın hayatı Osmanlı toplumunun kendiliğinden ortaya çıkardığı bir şey değildir. 1831'de II. Mahmut döneminde resmi gazete niteliğinde Takvim-i Vekayi çıkarılmış ve ilk özel gazete ise Ağâh ve Şinâsi Efendiler tarafından çıkarılan Tercümân-ı Ahval olmuştur. Belirtmek gerekir ki ülkesinin içinde bulunduğu kötü gidişata kafa yoran Osmanlı aydınları kendilerini basın aracılığıyla ifade etme imkânı bulmuşlardır. Gazetelerden kısa bir süre sonra dergiler de yayın hayatına girmiştir. Dergiler vasıtasıyla daha çok Batıdaki gelişmeleri takip etmek imkânı genişlemiştir. 1870'li yıllarda Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde ne kadar derginin yayınlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1880-1890 döneminde yayınlanan dergi sayısının ellinin üzerinde olduğu daha sonra II. Abdülhamit döneminin sansür uygulaması nedeniyle bu sayının düştüğü görülmüştür. Muhafız çalışmaları nedeniyle yurt dışına sürülmüş olan Jön Türkler buldukları yerlerde gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Meşveret, Mizan, Hürriyet bunlardandır. Batıcılık düşüncesini temsil eden Servet-i Fünun, Ulûm-ı İktisâdiye ve İctimâiye dergileri bu dönemin önemli yayınlardır. 1908'den sonra sadece İstanbul'da değil Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de dergiler çıkarılmıştır. 1908-1909 yılları arasında toplam 353 süreli yayın bulunduğu görülmektedir. Elbette her türlü fikir akımının konuşulduğu bu dönemde dergicilik bu fikir hareketlerinin çevresinde gelişmiştir ve bu tip politik dergiler II. Meşrutiyet dönemi basınında dikkat çekici bir noktadadır. Türk Yurdu, Beyân'ül-Hak, İctihat, İslam Mecmuası, Servet-i Fünun buna örnek gösterilebilir¹⁷.

Yukarıda bahsedildiği üzere ele aldığımız dönemde çok sayıda dergi ve gazete yayın hayatına girmiştir. Türk ve Macar ilişkilerinin tarihini aydınlatacak nitelikte haberler, makaleler çok ve çeşitlidir. Bunlar içerisinden dikkat çekici örnekler seçilerek basının önemi ve Türk-Macar ilişkilerinin siyasi, kültürel, sosyal, iktisadi bakımlardan basına yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ele alınan kaynakların bir kısmı şunlardır; Mecmua-i Ebuzziya, Mahfil, Ayın Tarihi, İktisâdiyât Mecmuası, Donanma, Teârûf-i Müslimin, Servet-i Fünun, Donanma, İktisâdiyât.

Servet-i Fünun; batıcı bir kültür-edebiyat dergisi olarak yayın hayatında çok uzun süre kalan örneklerden biridir. 17 Mart 1891'den 26 Mayıs 1944'e kadar 2464 sayı

¹⁷ Recep Ercan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Fikir Dergiciliği ve Sosyolojiye Etkileri*, Ankara, 2011, s. 25-73.

yayınlanmıştır. Sahibinin Ahmed İhsan olduğu, 1896 yılında yönetimin Tevfik Fikret'e geçtiği bilinmektedir¹⁸.

İkdam; Ahmet Cevdet Bey'in sâhib-i imtiyaz olduğu bu günlük gazete 34 yıl yayın hayatında kalmıştır. 5 Temmuz 1894 kurulmuş ve 8 Mart 1910'a kadar 5557 sayı yayınlanmıştır. Ahmed Cevdet Bey iyi derecede Fransızca ve Arapça bilmekte, Mülkiye ve Hukuk mezunu, dilde sadeleşmeden yana, Türkçü bir kimseydi. Reji, Osmanlı Bankası ve Hariciye Nezareti'nde görevlerde bulunmuştu¹⁹.

Teârûf-i Müslimin; bu dergi Abdürreşid İbrahim²⁰ tarafından çıkarılmıştır. 1910-1911 yılları arasında İstanbul'da çıkarılan derginin yazar kadrosu, Yenilikçi-İslamcı, Türkçü olarak nitelendirilebilecek "Ceditçilik"²¹ hareketine mensupturlar. Bunlar arasında daha önce dönemin son derece önemli yayın organı Sırât-ı Müstakim'de yazan Rusyalı Müslümanlardır. Osman Cudi, ât-ı Müstakim'de yazan Rusyalı Müslümanlardır. Osman Cudi, Yakup Kemal ve Troyskili Ahmet Tacettin önde gelen isimlerdir. Derginin amacı İslam âlemini birbirinden haberdar etmek, Osmanlı Devleti çevresinde İslam kardeşliği ve birliğini geliştirmek olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türk ve İslam dünyasının ve yine Türk-İslam toplumlarını ilgilendiren meselelerin tartışıldığı, eleştirilerin dile getirildiği, kısa yayın hayatına rağmen etkili bir dergidir²².

Mahfil Dergisi; Temmuz 1920 ile Mart 1926 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Tahirülmevlevi, Ferid Bey ve Karahisarlı Ahmed Efendi tarafından kurulmuştur. Dini, ilmi, edebi bir dergidir. Tarih, fen, felsefe tasavvuf gibi bölüm başlıkları bulunmakla birlikte Türk ve İslam dünyasını ilgilendiren gelişmelere yer verilmiştir²³.

Mecmua-i Ebuuzziya; (1887-1894), Ebuuzziya Tevfik tarafından çıkarılan dergi edebi ve siyasi nitelikte olup 159 sayı yayınlanmıştır. Milliyetçilik hareketlerine karşı Osmanlılık fikrini benimsemiştir²⁴.

Donanma Dergisi; Donanma Cemiyeti tarafından çıkarılmış olup tarih, edebiyat ve fen bilimleri alanında yazıların yer aldığı haftalık bir dergidir. Başvekâlet Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Ayın Tarihi* adlı dergi sadece tarih konularına yer vermiş ve aylık olarak çıkarılmıştır. Yayın hayatına 1923 senesinde girmiştir. Bu çalışmada bu dergiden örnek verilmesinin sebebi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da Macaristan ile ilişkilerin önemli bir yeri olduğunu göstermektir. Ayrıca buradan alıntılanan

¹⁸ Sina Akşin, Sarp Balcı, Barış Ünlü, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2017, s. 183-185.

¹⁹ Akşin, *a.g.e.*, s. 173.

²⁰ Abdürreşid İbrahim Rusya Müslümanlarının ilk siyasi temsilcisidir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nadir Özbek, "Abdürreşid İbrahim", *Yaşamları Ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, YKY., İstanbul, 2008, s. 74-75.

²¹ Usul-i Cedid" adı altında Türk dünyasında başlayan bir eğitim ve kültür hareketi olan Ceditçilik, Rusya'nın yürüttü imha siyasetine karşı Türk kimliğini korumayı amaç edinmiştir. Liderliğini Kırmımlı İsmail Gaspıralı yapmıştır. Yeni usulle eğitim verilen okullar sayesinde Yenilikçi-İslamcı, Türkçü aydınlar fikirlerini anlatmak ve kadro yetiştirmek imkânını bulmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990, s. 413-430.

²² Nadir Özbek, "Abdürreşid İbrahim ve II. Meşrutiyet Yılları: Teârûf-i Müslimin ve İslam Dünyası Dergileri", *Toplumsal Tarih*, 4, No. 20, 1995, s. 18-23.

²³ Alim Kahraman, "Mahfil", *TDV. İA.*, 2003, C.7, s. 333-334.

²⁴ Ercan, *a.g.e.*, s. 50.

“Parçalanmış Macaristan ve Orta Avrupa Sulhu” başlıklı yazı derginin içeriğine uygun biçimde önemli tarihi bilgilere yer vermektedir.

Milli Mecmua ise İttihatçıların maddi destekleriyle çıkarılan bir dergi olan Yeni Mecmua'nın devamı niteliğindedir. Ziya Gökalp bu dergide dayanışmacı toplum anlayışı halkçılıkla bütünleştirmiştir. 1919 da yayın hayatına girmiş olan Yeni Mecmua'nın izinden giden Milli Mecmua 1 Kasım 1923 ile 15 Kasım 1928 yılları arasında 15 günlük olarak çıkarılmıştır. Fikir tartışmaları, edebiyat ve sanat yazılarına yer verilen bu dergide İttihatçılık etkisi görülmez yeni Cumhuriyetin ideolojik temelleri sağlamlaştırılmak istenmiştir²⁵. Mehmed Mesih tarafından çıkarılmış ve İstanbul Evkaf Matbaası'nda basılmıştır. Bu dergiden örnek verilmesinin sebebi de yine Macar-Türk ilişkilerine dair geçmişten örneklerin yer almasıdır.

İktisâdiyat Dergisi; I. Dünya Savaşı döneminde devletlerin iktisadi hayata müdahale etmesi gerektiğini savunan bir dergidir. 1916'da yayın hayatına girmiştir. Sadece İktisadi konuların ele alındığı bu derginin kurucusu Celal Sahir'dir²⁶.

Öncelikle çalışmanın konusu basın olması itibarıyla Macaristan'da basın ve matbaa faaliyetleri hakkında Türk basınından edinilen bilgilere değinmek yerinde olacaktır;

Ebüzziya Tevfik, “Macaristan Matbuatı”, *Mecmua-i Ebüzziya*, Cilt; IV, Sayı; 38 Kostantiniye, 15 Muharrem 1302, Sayfa; 1213-1214.

Makaleden öğrendiğimiz kadarıyla genel olarak Macaristan'da (Slovenya, Hırvatistan ve Transilvanya dâhil olduğu halde) yalnız 8 gazete yayın hayatındadır. Bunlardan 4'ü Macar, 4'ü Alman ve biri Latince çıkarılmaktadır. 1840 senesinden sonra Macar gazetelerinin sayısı 44'e ulaşmış, 1848 senesinde 80 adet Macarca ve 55 adet Almanca ve 17 adet Slav ve 2 Ulahca gazete bulunmaktadır. Toplam 154 gazetenin yayın hayatında olduğu bilgisine ulaşmaktayız. Ancak Macar ihtilali üzerine Avusturya matbuat idaresi bir baskı- sansür politikası izlemiş ve bu sebeple 1849'da 9 Macar gazetesi kalmıştır. Bu düşünüş 1865 senesine kadar devam etmiş fakat daha sonra gazete sayısı 80'i bulduğu halde 1866'da meydana gelen Avusturya Prusya muharebesinin sonucu olarak Macaristan yeni bir idareye kavuşmuş ve böylece basın çalışmalarında da büyük ilerleme görülmüştür. “...412 adedi Macarca olmak üzere umûmen Macaristan'da 600 gazete neşr olunmakta bulunmuştur...” Yine bu yazıda Peşte şehrinin neşriyatça yedinci sırada yer aldığı Rusya payitahtı olan Petersburg'un ise derece-i neşriyatça 18. Sırada olduğu bilgisine de ulaşmaktayız.

Böylece Osmanlı topraklarında aydınların devlet ve millet hayatına dair fikirlerini ifade etmek için yoğun bir basın faaliyetine giriştikleri bu dönemde Macaristan'da yaşanan benzer tarihi süreci yakında takip ettiklerini ve Macaristan'ın basın hayatını hayranlıkla izledikleri görülmektedir. Farklı dillerde çok sayıda gazetenin çıkarılmış olmasından memnuniyet duyup aslında bunu örnek gördüklerini ifade etmek mümkündür.

Türkler ve Macarlar, İkdam, 19 Ocak 1911, 6 Kanun-ı Sani 1326, Teârûf-i Müslimin, 2. Cilt, Sayı 30, s. 277.

Türk-Macar ilişkilerinin XIX. ve XX. Yüzyıllarda ideolojik bir hal kazandığı ve bu ideolojik yaklaşımların kültürel ve ilmi çalışmalarla desteklendiği üzerinde durulmuştu. Her iki milletin bilhassa Türkoloji sahasında çalışmalar yaparken birbirileri ile iletişim halinde

²⁵ Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı,” içinde: *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1984, s. 13-54.

²⁶ Toprak, a.g.e., s. 13-54.

olmaları bir zorunluluktan dolayı yanı sıra daha önce ifade edilen yakınlaşmaların bir neticesi de zaman zaman karşılıklı öğrenci değişimleri ve okullar açılması olmuştur. Buna bir örnek olarak İkdâm Gazetesi'nde yer alan bu haber önem taşımaktadır; Osmanlı-Macar tüccar koloni tarafından "Macar-Türk Mektebi" kurulduğu ve resmi açılış töreninde dostluk nutukları atıldığı ve işbirliklerinin artarak devam etmesi isteğinin her iki milletin de arzusu olduğu bilgisi yer almaktadır. ...Bu münasebetle irâd edilen nutukta hiç şüphesiz Türk Macar revâbit ve muâhadenetini bir kat daha te'yid eyleyecek olan mezkûr mektebin tesisi dolayısıyla beyân-ı memnuniyet edilmiş ve Budapeşte Baş Şehbenderi Hükümet-i Osmaniye nâmına teşekkür etmişlerdir.

Tahirülmevlevî, "Bir Macarlının Din Hakkındaki Sözleri", *Mahfil*, Cilt; V, Sayı; 58, İstanbul, 1343, Sayfa; 182-183.

Mahfil Dergisi Mevlevîlerin çıkardıkları ve etrafında toplandıkları bir dergidir, Daha çok dini konularda yazıların kaleme alındığı bu derginin nüshaları incelendiğinde dönemi ilgilendiren pek çok sosyal ve siyasi hadisenin de kendi dünya görüşleri çerçevesinde ele alındığını görmekteyiz. İslamcı dünya görüşüne sahip olan yazarların bir araya geldiği bu dergide bilhassa İslamcılığı destekleyecek türden haberler yer almıştır. Bunun yanı sıra dönemin gelişmeleri de dergide yer bulmuştur, karşılıklı gerçekleştirilen ziyaretlerin basında yer alması Türkler ile Macarlar arasında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan eğitim alanındaki ortaklıklara bir örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Bu haberden öğrendiğimiz kadarıyla Macar talebesi Darülfünun'u ziyaret etmişlerdir. Yazara göre bu ziyaret "*irfan âleminde kıymetli bir muhâdenet temininin ilk hatvesi*"dir. Yine yazar için bu ziyarette en önemli nokta "bir Macar darülfünunlusunun az bildiği Türkçe ile çok mühim bir meseleyi teşrih etmesidir" ilahiyat fakültesi ziyareti esnasında istikbalin din âlimlerine hitaben "*hiçbir memleket dinsiz yaşayamaz, her millet fevkinde bir Allah tanır. Allaha dine merbut olmayan kavimler ölüme mahkûmdur. Siz bu memleketin en yüksek siyasi ve içtimâî mevkilerini işgal edeceksiniz*" mealinde sarf ettiği sözlerdir. Bu sözlerin yazar için önemi mensup olduğu dünya görüşüne uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Zira demektedir ki; "*Ben bu sözleri dinlerken 13 buçuk asır evvel doğan ebediyet güneşinin "Cenâb-ı Hak bu dini Gayr-ı Müslimlerle de teyid eder" mealinde ki hikmetini hatırladım...*" Macarlar gibi Türk milletinin din dışında pek çok kültürel ortak paydası olan bir millet elbette İslamcılar için diğer Avrupa milletlerinden daha özel bir önem taşımaktaydı. Üstelik bu ziyaret esnasında dinin önemine bir Macarlının yapmış olduğu vurgu dikkat çekmiş ve konu edinilmiştir.

Parçalanmış Macaristan ve Orta Avrupa Sulhü, *Aydın Tarihi*, C. 2, Sayı 6, 31 Ocak 1924. Bu başlıkla dört sayıda devam eden makalede 1918-1919 tarihinde Budapeşte Darülfünunu Ulûm-u İçtimâiye müderrislerinden ve Kont Karolyi kabinesindeki nazırlardan birinin mektubu incelenmiş ve tercüme edilmiştir.

Çünkü Türk aydınları için bu dönemde Macarların geçirdikleri siyasi evrelere özel bir ilgi duyulmuş, zaman zaman atlattıkları siyasi ve iktisadi buhranlarda nasıl bir yol izledikleri de örnek alınmalı diye dile getirilmiştir. Söz konusu mektup Macaristan'ın her bakımdan Orta Avrupa'nın en mühim bir kısmı olduğunu ispat etmeye çalışmakta ve Tuna etrafındaki devletlerin refahının ancak Macaristan'ın refahına bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Yine önemli bilgilerden birisi de mektupta Birinci Dünya Savaşı'nın sebeplerinin sadece Almanya ile diğer tüccar memleketler arasındaki sermayedarlık, emperyalizm ve istila siyasetinden

müteşekkil olmayıp bunlarla beraber Avusturya-Macaristan Krallığı ile Balkan Devletleri ve Rusya İmparatorluğu'nun hiç birinde tabii bir coğrafyanın olmamasının etkisinden söz edilmesidir. “*Milli idrak ve şuurun mahkûm edilmiş olması imtiyazlı sınıfların sadece kendilerini korumaya çalışmaları da sebep olarak görülmelidir*” denilmektedir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın meseleleri halen konuşulmakta ve tartışılmaktadır. O günü yaşayan kimselerin, üstelik Macaristan yönetiminde söz sahibi olanların görüşlerini kendi basınımızdan da tespit etmek mümkündür. Buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Gerçekten de günümüzde de tabii coğrafyaya mugayir, siyasi bölünmelerin savaşları, çatışmaları beraberinde getirdiği, çözümsüz sorunların büyük devletlerin siyasi ve iktisadi emellerine hizmet ettiği açıkça görülmektedir. Macaristan'ın stratejik konumu Avrupa hâkimiyet için bir üs niteliği arz ettiği Osmanlı Devleti'nin güçlü zamanlarında bilinmiş ve buna göre bölgeye özel bir önem verilmiştir. Osmanlı hâkimiyetinden çıktıktan sonra Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki üstünlüğü de sona ermiştir. Meşrutiyet döneminde tekrar bir Avrupa hâkimiyeti maksadı güdülmemekle birlikte Avrupa ile bütünleşme, modernleşme çalışmaları için yine Macaristan önemli bir üs olarak görülmüştür. Osmanlı'nın içinde bulunduğu zorlukların aşılması, yayılan Türk milliyetçiliği ve bu ilkeye dayalı bir devlet kurma hedefi için Macarların geçirdiği serüven ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Hamid Zübeyr, Lisaniyyat-Macaristan'daki Türkoloji Terakkiyatına Tarihçi Bir Atf-ı Nazar, *Milli Mecmua*, C.1, Sayı 5, 27 Aralık 1923.

XIX. yüzyılda başlayan Macarlar ile Türkler arasında tarihin derinliklerinde akrabalık tesis etme çalışmalarına dair düşüncelerini dile getiren yazar bu konuda ideolojik olmaktan çok artık bilimsel yaklaşımların ortaya konulmasına önem verilmesi gereği üzerinde durmaktadır. Macar lisanı hakkında bilimsel bilgilere de yer verilmiştir. Yazarın verdiği bilgiler şu minvaldedir; Macarca, Ural-Altay lisan ailesinin Ural şubesindedir. Türkçeyle akrabalığı konusunu tartışmaya açmaktadır. Bu lisandaki organ adları, akraba adları gibi basit bir takım isimlerin de Fin, Ogur lisanından olması bunun delili olarak gösterilmiştir. “*Macarca hususi bir nizam teşkil eden ziraat ve hayvan yetiştirmeğe müteallik Türkçe kelimeler ise Macarcada eski Ural-Altay kardaşlığı zamanından kalma kelimeler olmayub belki takriben bin beş yüz iki bin sene evvel binaenaleyh nisbeten pek geç olarak Türkçeden geçen kültür kelimeleridir...*” ifadesi ile Türkçe ve Macarca arasında ortak kelimelerin iktisadi hayata dair olması itibariyle bu kelimelerin bir akrabalık ürünü değil uzun geçmişte birlikte yaşamış olmaktan kaynaklanan benzerlikler gösterdiği ifade edilmiştir. Ve yine devamında “*...Macarların eski medeniyetleri Türk medeniyetidir. Fin-Ogur kavimleri bugünkü Tatar Cumhuriyeti'nin bulunduğu sahadaki vatan-ı aslilerinde paraziyet bir hayat sürüyorlar ziraatten bî haber olarak yalnız balıkçılık ile geçiniyorlardı. Fin-Ogur esas lisanında hubûbata müteallik kelimeler arasında yalnız darının bulunması bunun delilidir...*” denilmektedir. Macar ve Türklerin mensup olduğu medeniyet ailesinin Fin-Ogur medeniyet dairesinden farklı yönlerini tarihi ve dil bilim açısından açıklamaya çalışan yazar Türk medeniyetinin özelliklerini anlatmaya devam etmektedir. Bilindiği üzere Türkoloji çalışmaları ilk olarak Macaristan'da dil ve kültür sahasında başlamış aynı şekilde Türk coğrafyasında da Türkçülük-Turancılık akımlarının etkisiyle de yine kültür ve dil alanında kendisini göstermiştir. Yazar dil ve kültür bakımından Türk -Macar tarihine dair önemli bilgiler ve düşünceler aktarmıştır. Başta Macar-Türk ilişkilerine değinirken uzak tarihte

Macar-Türk temaslarından bahsedilmişti işte bu makalede tam da anlatılmak istendiği üzere Macar tarihinin Türk tarihi için önemi bir kez daha ortaya konulmuştur.

“...Ona mukâbil Türkler (eski Hunlar) ziraatle ve hayvan yetiştirmekle geçinen müstehsil, teşkilatlı, bir kavimdi. Ogur şubesinin en şarkdaki kolunu teşkil eden Macarlar... Birinci defa olmak üzere Çin hududundan atılan Hunların bir kolu ile temasda bulundular. Cenuba doğru hicret ettikten sonra ikinci defa olarak Bulgar Türk tesiri altına dâhil oldular. Bahr-i Siyah'ın şimalindeki havaliden geçerken Macarlara Hazar Türklerinden... ayrılan Türk tayfesi iltihak etti ve Macarların arasında en nüfuzlu olan sekizinci kabileyi teşkil etdi. Muharebede kumanda hep Türklerin elinde idi...” Arpad hanedanından bahsederken yazar bir taraftan Macarların Türk olduğu değil fakat kültürel bakımdan ciddi birliktelikleri olduğunu ispat etmeye çalışmış ve bunu dil bilim açısından ortaya koymuştur; “... Macarların Ertuğrul mesabesinde olan Arpad birçok âlimlere göre Türkdür. İsmi de Türkdür. Arpa+d; -d bir edattır. Hatırlayınız (arpahan, buğday han) daha sonra Macarlara Hun ve Peçenek Türkleri de iltihak etdi. Mezkûr sebeplerden dolayı Macarların tarihi Türk tarihinin bir faslı sayılabilir. Macar âlimler kendi asıllarını araştırırken Türkolojiye de pek mühim hizmetlerde bulundular. Macarlığın Türklüğe olan nisbeti artık kat'î sûrette tayin edilmiştir. Macar Türk kardaşlığını Macarlar Türkdür manâsına değil belki derece-i evvelde henüz mesele halinde olan ve derince tetkike ihtiyaç eden bir Ural-Altay kardaşlığı ve derece-i saniyede uzun irtibat ve ihtilat neticesi husûle gelen bir kültür kardaşlığı manâsına almalyız.”

Macaristan'da dil bilim üzerine yapılan Türkçe ile Macarcanın aynı kökten geldiğine dair kimi dil bilimcilerin ileri sürdükleri görüşleri bazı açılardan eleştirmekte ve Macar lisanında bulunan Türkçe kelimelerin ödünç kelimeler olduğunu, kültürel etkileşim, işbirlikleri neticesinde Türkçede Macarca kökenli ve Macarcada da Türkçe kökenli kelimelerin bulunmasının doğal olduğunu dile getirmektedir.

Tükye Macaristan (Macaristan'a Giden Osmanlı Talebe Hakkında), *Servet-i Fünûn*, C. 51, Sayı 1304, 15 Haziran 1916.

Makaleden anlaşıldığı kadarıyla pek çok Osmanlı genci Macaristan'a Ziraat Nezareti'nin programı dâhilinde gönderilmişlerdir. Gönderilen öğrencilerin pansiyon, yolluk masraflarının bir kısmı karşılanırsa da ailelerinin de bir miktar para yatırması gerektiği bilgisi verilmektedir. Özellikle Macar basınında Osmanlı talebe hakkında çıkan yazılardan edinilen bilgiler de yer almaktadır. Bunlara göre 18 kişilik iki kabile ile 48 kişilik bir kabile Macaristan'a ulaşmıştır. Böylece 84 Osmanlı gencinin ziraat eğitimi için gönderildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Ailelerinden yol masrafı olarak 700 kuruş, aylık olarak da 500 kuruş tahsil edilmiştir. Bu bilgilerden sonra şöyle bir değerlendirme yapılmıştır ki yine dönemin aydınlarının Macarlara bakışını ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir; “...vaktiyle demiştik ki Macarlar akvâmı Turaniye'dendir. Avrupa'nın göbeğine düşmüşlerdir. Seciye-i milliyelerini muhafaza ve mevcûdiyet-i milliyelerini müdâfaa zarûriyetinde kalmışlardır. Fakat bu mücâdelede ister istemez Garb medeniyetini ve Garb irfânını kabul ve onunla temasta bulunmuşlardır. Bu itibarla Garb medeniyet ve irfânı bizim de terakkıyât ve

tekmilâtımız bâdi olacağına kâni isek bizden evvel bu devre-i tecrübeyi geçirmiş olan Macarlar heman bütün Avrupa akvâmından daha ziyâde bize rehber ve numune-i emsâl olabilirler..." bu cümleler herhangi bir açıklamaya gerek bırakmayacak kadar açık ve anlaşılırdır.

Budapeşte Mektupları, *Servet-i Fünûn*, C. 50, Sayı 1285, 3 Şubat 1916

Çanakkale zaferinin Budapeşte’de samimi ve ciddi bir yankı uyandırdığı bildirilmiş, buna ilave olarak Türk-Macar ilişkilerine yeni bir ivme kazandırması ümit edilen Türk-Macar Muahedeneti Cemiyeti’nin de kurulduğu bilgisi verilmektedir. Söz konusu cemiyet hakkında yazılanlar şöyledir;

"...Zaman-ı tesisinden itibâren şimdiye kadar Bosna-Hersek ile Macaristan arasında içtimâi ve iktisâdi ünsiyet yolunda pek büyük hatveler atarak memleketin umûr-u mâ’ârif ve husûsâtı iktisâdiyesinin hidmâtı görülen Macar-Boşnak Cemiyeti, Şark ile olan münâsebetini daha ziyâde tevsi’i ümidiyle nâmını Şark İktisat Cemiyeti’ne tahvil eylemiş ve programında dahi tâ’dilât-ı lâzimeyi icrâ eylemiştir. Bu unvan ve bunun istilzâm eylediği mesâ-i cedideye tevessül keyfiyeti bir fikri ani mahsulü olmayub muhârebe-i hâzire icâbat-ı müstakbelesinin devri endişana mûlahazası semeresidir. İşte bu münâsebetle bir kaç gün mukaddem vukû’u bulan içtimâi umûmiye Devlet-i Âliye-i Osmaniye Baş Şehbenderi ve Bulgaristan Başkonsolosu’ndan ve bütün Macar nezâretlerinden mâ’adâ Avusturya ile müşterek olan hâriciye ve mâliye nezâretleri dahi birer murahhas gönderdikleri gibi Budapeşte Şehremâneti, ticâret ve sanâyi odaları cemiyetleri, Macar Coğrafya Heyeti ve bu gibi daha pek çok siyasi, iktisadi, fenni cemiyet ve heyetin bir mümessil i müntehibleri isbât-ı vücûd ediyordu..."

Görüldüğü üzere Macaristan, doğu ülkeleriyle işbirliklerini geliştirmek için bir cemiyet meydana getirmiş ve bu cemiyetin kuruluşu, çalışması ve getireceği faydalara ülkenin bütün önemli kurumları ilgi göstermişlerdir. Türk basını bu gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Burada yapılan konuşmalarda "... Macaristan şark ile garb arasında merkez-i dâimi bulunduğundan ahâlisinin, esnaf ve tüccarının terakkiyât-ı memleket ve namus-u milliye istinâden şark ile münâsebeti girişmesinin pekiyi netâyici görüleceği..." ifade edilmiştir.

Harb Esnasında Avusturya-Macaristan’ın Ticaret-i Hâriciyesi, *İktisâdiyyat*, C. 1, Sayı 3, 13 Mart 1916

Birinci Dünya Savaşı galip ya da mağlup devletlerin hepsi için iktisadi bakımdan bir yıkım getirmiştir. Osmanlı Devleti’nin kendisini içinde bulduğu bu savaş elbette belki diğer devletlerden çok daha büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Çünkü uzun bir zamandan beri iktisadi ve siyasi birçok sıkıntıyla boğuşan Osmanlı Devleti bu savaş nedeniyle yok mesabesindeki maddî gücünü de yitirmiştir. Bu sebeple Osmanlı aydınları özellikle iktisat konuları ile ilgilenen iktisâdiyat dergisi yazarları Avusturya-Macaristan’ın bu sırada nasıl bir iktisadi politika izlediklerini takip etmiş ve yazmışlardır. İktisâdiyat dergisi yazarları daha önce ifade edildiği üzere müdahaleci bir iktisadi sistemden taraftırlar. Bu yazılarında da görüşlerini destekleyecek nitelikte bilgiler yer almaktadır;

“...Bütün muharip memleketlerde olduğu gibi Avusturya-Macaristan’da da ticâret-i hâriciye ahvâli harbden pek ziyade müeessir olmuştur. 1904 senesinin nısf-ı âhiri zarfında idhalat 509 milyon, ihracat 309 milyon, 1915 senesi nısf-ı evvelinde idhalat 992, ihracat 446 milyondan ibaret kalmıştır. Hâlbuki 1913 senesinin âhîrinde idhalat 1123 ihracat, 1045 milyona balığ olmuştur. Şu istatistiklerden anlaşıldığına göre bidâyet-i harbde ticaret-i hâriciye fevkalade bir sekteye uğradığı halde bilâhare vaziyet yavaş yavaş iyileşmiş ve ilk harp senesinin nısf-ı âhîrinde idhâlat ve ihrâcat, nısf-ı evvelin iki misli derecesinde tezâyid etmiştir...”

Avusturya-Macaristan ticaretinin uğradığı zarar ve daha sonraki toparlanma süreci sayılarla basınımızda yer alan bilgilerdendir. Bu sayısal bilgiler verilirken sebepleri üzerinde durulmuş ve tespitler yapılmıştır;

“...ticâret-i hâriciyenin bu derece tenâkis etmesine sebep şudur ki memlekette iş görebilecek bütün kuvvetler imâlat-ı harbiye ve dâhili ihtiyâcâtın tesviyesi için kullanılmış ve ancak pek az malın ihrâcına müsaade olunmuştur.

Ticaret-i hariciye ile münasebetdâr ikinci bir mesele daha vardır; o da Kron rayiç, meselesidir. Bir sene zarfında idhâlat ihracattan 565 milyon fazla olduğu için memâlik-i ecnebiyede Kron miktarı pek ziyâde çoğalmış ve arz ve talep kâidesi mücebince bi’t-tabii kıymeti pek ziyâde tenzile uğramıştır. Bizde muharebeden evvel Kron fiyatı 21010 derecesindeyken geçende 36 lira derecesine kadar düşmüştü. Bulgaristan, Romanya ve sâürede de hâl böyle olmuştur. Paranın bu derece tenzile uğraması neticesinde Avusturya-Macaristan mâliyesi için pek büyük bir zarar teşkil etmiştir. Bu hâle çâre olmak için Avusturya-Macaristan Hükümeti, devisenzentrale namıyla bir idâre-i mahsûsa vücûda getirmiştir. Bu idâre-i mahsûsa memâlik-i ecnebiyede Kron rayicini islâh etmek için pek mühim bazı tedbirler almıştır. Bu cümleden olarak kıymete müteallik emvâl ve emtiânın idhâlini memnu ‘iyete bu sûretle idhâlat bir dereceye kadar tahdid edilince râyiç bir dereceye kadar iyileşmiştir. Bu son zamanlarda ihrâcâtı çoğaltmak için pek ciddi tedbirler ittihâz olunmuş ve bunların birçoğu muvaffakiyetle neticelenmiştir. Ihrâcâtı tezyid etmek için bazı husûsatda ihtiyâc-ı mahalliye bir parça tazyik etmekden de çekinmiyorlar. Kron râyicini islah için ittihâz olunan tedbirlerden biri de hâricden istikrâz ‘akdinden ibârettir. Bu cümleden olarak âhîren Almanya’dan Mark üzerine bir istikrâz ‘akd olunmuştur. Bundan böyle Avusturya-Macaristan için Almanya’da icrâ edilecek mübâyaat Kron ile değil Mark ile te’diye olunacaktır. Bunun neticesi olarak şimdiden Almanya’da mevcûd Kron mikdârı Kron fiyatı bir parça yükselmiştir. Kron alış verişinde bir spekülasyonun önünü almak maksadıyla hâric ile mu’âmelât-ı mâliye hükümetin resmi bankasında temerküz ettirilmiştir. Bu temerküz siyasette hârici piyasalar için yalnız ihtiyaç mübrim derecesinde olmak üzere takdir olunan te’diyât icrâ olunuyor. Spekülasyona kat’iyyen meydan bırakılmıyor.

Te'diyât Kron'a hasredilmeyib dâhili memlekette mevcûd olan hârici paralar dahi isti'mâl olumuyor.

Bu tedbirler sâyesinde bir aralık Kron râyici 36 iken otuz bire kadar çıktı. Filvaki son zamanlarda râyicide yeniden bir tenzil vuku bulmuşsa da yakında yeniden salah bulacağı ağıleb-i ihtimâlattandır. Bazı Avusturya gazetelerinin iddiasına göre Avusturya-Macaristan resmi bankasının bankadaki altın ve gümüş para mevcûdu hakkında mâlumat vermemesi dahi Kron râyici üzerine su-i tesir icrâ etmişdir. Fakat İngiliz gazetelerinde görülen mâ'lumata göre Avusturya-Macaristan Bankası'nın altın mevcûdu 1914 Temmuzundan yani Harb-i Umûmi'nin ilânından evvel 1067 milyondan ibâret iken 1915 senesi nihhâetinde bu mikdâr 1040 mikdârına tenzil etmişdir ki bu tenâkis hakikate muvafik... Bazı Avusturya gazeteleri bu ketumiyetten dolayı hükümeti takyid ediyorlar. Dâhili ticaret dahi harbin bidâyetinde dehşetli bir sekteye dûçar olmuşsa da son zamanlarda ticaret hâl-i tabii avdet etmiştir. Ezcümle levâzım-ı harbiye imâlat ve ticâretiyle meşgul olanlar pek çok para kazanmışlardır. Viyana ve Peşte'de bankalar eshâm hissedarlarına 1914 senesi için vasati olarak yüzde 8-9 derecesinde bir hisse-i temettu tevzii etmişdir.

Su-i zâti ile geçinen proleter meyânında da refah-i hâl eksik olmamıştır. Bunlardan kısm-ı azimi taht-ı silaha davet olunduklarından memlekette kalanlar için pek çok iş kalmış ve netice itibariyle ucûrat iyileşmiş bazı sanayide yüzde elli hatta yüz derecesinde yükselmiştir. Avusturya-Macaristan hayat-ı iktisâdisine savaştan sonra hüsn-ü tesir edecek olan tecelliyâtan biri de kadınların gerek sanayide gerek ticarete ve gerek şimdîye kadar bigâne kaldığı birçok işde kullanılmasıdır. Kadınlar kendilerine tevdi' olunan işlerin ekserisinde hayırbahş bir muvaffâkiyet ibraz etmişlerdir. Yüz binlerce kadının isithsâlâtı ahvâl-i hâzıra için büyük bir amâl-i refah olduğu gibi muhârebeden sonra da büyük bir unsur-u terakki teşkil edecektir."

Osmanlı Devleti'nin de uzun bir zamandır yaşadığı mali buhrandan kurtarılması için devlet adamları ve aydınlar tarafından çeşitli fikirler ürettikleri ve tedbirler alındığı bu dönemde savaşın getirdiği yıkım çok büyük olmuştur. İşte bu noktada Avusturya-Macaristan'ın gerek parasının (kron) değerini korumak, gerek yıkımdan sonra yeniden ticaret ve maliyesini yani bütün iktisadi hayatını refaha çıkarmak için uygulamış olduğu tedbirler anlatılarak Osmanlı Devleti'ne yol göstermesi amaçlanmıştır.

Düvel-i Muazzama Bahriyeleri, Avusturya-Macaristan Donanması, *Donanma*, C. 9, Sayı 121, 20 Haziran 1918.

Bir diğer dikkat çekici örnek ise *Donanma* dergisinde yer almaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere, bu dönemde önemi artık inkâr edilemez bir hal alan donanmanın durumundan bahsedilmektedir;

"... Nemse Bahriyesi Harb-i Umûmi son seneleri zarfında mühim terakkiyâta mazhâr olmuşdur. Nemse Donanması kuvve-i maddiye itibâriyle İtalyan Donanması'na yaklaştı, işe yarar muharebe sefâyin-i cihetiye dahi İtalyan Bahriyesi'ne mu'âdil bulunmuşdu. Yalnız İtalya'nın daha fazla kruvazörü daha ziyâde merâkib-i sağıresi vardı. Son Avusturya sefâyin-i

harbiyesinin havas-ı harbiyesi bahriye dairesine bahriye limanlarıyla tersanelerine memur zabitanı canlandıran gayret-i cevvalâneye mu'akidir. Bu gemilerde eski sahil muhafızı sınıfların havvası zail olmuş bunlar hacim ve kuvvet itibarıyla bunlar diğer donanmalardaki muasır sefayine karşı taaruz-u harekâta imkân muvaffakiyetiyle kıyam edebilecek bir mertebeyi bulmuştur.

Avusturyalıların Amiral Montekukuli Teketof ilave ve idame edebilecek bir donanma vücuda getirilmesine saik olan hareketin amili müessiri idi. Teketof 1868'den 1871 senesine kadar bahriye kumandanı bulunmuş kendisi dört halefi gibi vasii bir program tanzim eylemişse de memleketin mazhar-ı tasvibi olmamışdı. Arşidük Ferdinand'ın teşvik ve himâyesine mazhâr olan Montekukuli seleflerinden daha bahtiyar imiş ki onların ekdiğini biçmeye muvaffak oldu. 1904 senesinden 1914 senesine kadar mürûr eden 10 sene zarfında mesârif-i bahriye 2,515,460 liradan 7, 402, 323 liraya çıkmışdı.

1909 senesinde 20, 010 tonluk 4 muharebe gemisine şâmil bir program tanzim edilmişdi. Tahsisat olmadığı için Triyeste'de kâin Stabilimentote Kaniko nâmındaki hususi tersane bu gemilerden ikisini pare verilmediği surette gemilerin inşaatı dolayısıyla vaki olacak zarar ve ziyan kendisine aid olmak üzere inşa etmek için teşvik eyledi. 1910 senesinin ilkbahar ve yaz mevsimlerinde bu gemilerin omurgası atılmıştı. Hâlbuki bu gemilerden bahis bahriye programı 1911 senesine kadar delegasyon meclisinden geçmemiş bulunuyor üçüncü gemiye dahi 1912 mübâdisinde başlanıyordu..."

Sonuç

Görüldüğü üzere siyaset, iktisat, fikir hayatı, askeriye, edebiyat, dil bilim, yardım cemiyetleri ve saymadığımız çok çeşitli konularda Meşrutiyet dönemi basını Türk tarihi ve yabancı devletlerle ilişkilerin aydınlatılması bakımından önemli ve renkli bir yelpazedir.

II. Meşrutiyet döneminde aydınlar geçmişe nazaran daha özgür bir ortamda seslerini duyurabilmişler ve kimi kısa kimi uzun ömürlü pek çok dergi ve gazete yayın hayatına girmiştir. Bunların her biri dönemin fikir akımlarının etrafında şekillenmiş olsa da ele aldığımız bölgede meydana gelen gelişmeler ve ilişkiler aktarılırken yazarların hepsinin Türk-Macar yakınlaşmasından memnuniyet duyduğu anlaşılmaktadır.

Türk-Macar ilişkilerinin tarihi bakımdan birbiriyle olan bağlantısı XIX. yüzyıldan başlayarak ilmi ve kültürel bakımdan ortaya konulmak istenmiş ve bu manada başı çeken Macar aydınları olmuştur. Yaptıkları Türkoloji çalışmaları sayesinde daha sonra karşılıklı bilgi ve fikir alışverişleri ve her alanda işbirlikleri artmıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerleyişinde önemli bir üs görevi gören Macaristan bu sebeple de son derece önemlidir. Ayrıca Türklerin Batılılaşma, modernleşme sürecinde Avrupa'nın göbeğindeki bu ortak kültüre sahip olunan önemli ülkenin geçirdiği aşamalar da Türk aydını için bir rehber olmuştur. Yakınçağ alanı çalışmalarında basının önemli bir kaynak olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışma bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Macar ve Türk basınının bütünüyle ve karşılaştırmalı bir biçimde ele alındığı çok daha kapsamlı bir çalışma için bir ilk adım olması öngörülmüştür.

Kaynaklar

- Ebüzziya Tevfik, “Macaristan Matbuatı”, *Mecmua-i Ebüzziya*, IV (38). Kostantiniye, 15 Muharrem 1302, 1213-1214.
- Türkler ve Macarlar*, İkdâm, 19 Ocak 1911, 6 Kanun-ı Sani 1326, Teârûf-i Müslimin, 2 (30), 277.
- Budapeşte Mektupları, *Servet-i Fünûn*, 50 (1285), 3 Şubat 1916
- Tükya Macaristan (Macaristan’a Giden Osmanlı Talebe Hakkında), *Servet-i Fünûn*, 51 (1304), 15 Haziran 1916.
- Harb Esnasında Avusturya-Macaristan’ın Ticaret-i Hâriciyesi, *İktisâdiyyat*, 1 (3), 13 Mart 1916
- Düvel-i Muazzama Bahriyeleri, Avusturya-Macaristan Donanması, *Donanma*, 9 (121), 20 Haziran 1918.
- Hamid Zübeyr, Lisaniyyat-Macaristan’daki Türkoloji Terakkiyâtına Tarihçi Bir Atf-ı Nazar, *Milli Mecmua*, 1 (5), 27 Aralık 1923.
- Parçalanmış Macaristan ve Orta Avrupa Sulhü, *Aydın Tarihi*, 2 (6), 31 Ocak 1924.
- Tahirülmevlevî, “Bir Macarlının Din Hakkındaki Sözleri”, *Mahfil*, V (58), İstanbul, 1343, 182-183.
- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın numarası 146, İstanbul 2016.
- Başstav, Şerif, *Osmanlı Türk Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir 1456’ya Kadar, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara 1991.
- Bilge, Sadık Müfit; *Macaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi*.
- Eckhart, F., *Macaristan Tarihi*, Çev. İ. Kafesoğlu. TTK, Ankara, 2010.
- Ercan, Recep, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Fikir Dergiciliği ve Sosyolojiye Etkileri*, Ankara, 2011.
- Gökbilgin, Tayyip, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri, Geçirdiği Safhalar”, *Kanuni Armağanı*, TTK, Ankara 1970.
- İnalcık, Halil; “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Eren Yayınları. İstanbul, 1993.
- Kahraman, Alim, “Mahfil”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 2003, 7, 333-334.
- Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990, s. 413-430.
- Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler Macar Kardeşler*, ed. Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012.
- Özbek, Nadir, “Abdürreşid İbrahim”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi-1*, YKY, İstanbul, 2008, 74-75.
- Özbek, Nadir, “Abdürreşid İbrahim ve II. Meşrutiyet Yılları: Teârûf-i Müslimin ve İslam Dünyası Dergileri”, *Toplumsal Tarih*, 4 (20), 1995, 18-23.
- Toprak, Zafer, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı,” *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1984, 13-54.